

Лекція 4. Політична культура та політична соціалізація

План

1. Сутність та функції політичної культури.
2. Типи політичних культур.
3. Поняття, способи та механізми політичної соціалізації.
4. Етапи політичної соціалізації індивідів.
5. Типи політичної соціалізації.

1. Сутність та функції політичної культури.

Політична культура виступає структурним елементом політичної системи. Вона розкриває взаємовідносини суб'єктів політики, ступінь їхньої свідомості, активності і готовності до тих чи інших політичних дій. Політична культура – це сукупність відносно стійких і типових для будь-якої спільноти або індивідів орієнтацій та моделей поведінки, що історично склалися, стосовно політичної системи, а також типових моделей функціонування інститутів, які складають цю систему. Зі структурного погляду політична культура – це єдність політичної свідомості (буденної і політико-теоретичної) та політичних знань, оціночних суджень політичних явищ, а також політичної поведінки й політичних дій.

Формування політичної культури повинно відбуватися за такими напрямками: організація через систему навчальних закладів та самоосвіти вивчення політичної науки, політичних документів держави, законодавчої бази; використання ЗМІ у формуванні політичної свідомості громадян; залучення до участі в політичному житті громадян держави (вибори, референдуми, збори і т. д.); популяризація історичних традицій, ідеалів та цінностей; заохочення громадян до самостійного аналізу явищ політичного життя тощо.

Політична культура виконує важливі функції в політичному житті суспільства, серед яких такі: пізнавальна (надає знання для успішної діяльності у сфері політики, для формування людиною своєї особистої компетентної думки з питань політики й політичного життя); регулююча (виявляється у прямому або опосередкованому впливі на поведінку людей та організацій щодо сприйняття ними політичних подій, оцінки політичних систем, діячів, а також у впливі на процес підготовки й прийняття політико-управлінських рішень); інтегративна (сприяє згуртованості всіх верств населення шляхом формування громадянської ідентичності, створюючи соціальну базу системи влади, забезпечуючи підтримку політичної системи більшістю населення); виховна (сприяє інтелектуальному розвитку особистості, розширенню її кругозору за рахунок набутих політичних знань); комунікативна (через політичні традиції, які домінують у суспільній свідомості та практиці, стереотипи політичної свідомості й поведінки передаються новим поколінням).

2. Типи політичних культур.

Політологи розрізняють кілька базових моделей політичної культури. Виділяють фрагментарну та інтегровану політичну культуру. Для першої характерна наявність різноманітних політичних орієнтацій і діяльності, відсутність процедур вирішення конфліктів, а також довіри між окремими верствами населення, для другої – низький рівень політичного насильства, лояльність до режиму, відсутність протилежних субкультур. Надмірна фрагментація політичної культури є причиною суспільної нестабільності. Залежно від типу політичної системи говорять про тоталітарну, авторитарну і демократичну культуру. Тоталітарна політична культура відрізняється дихотомічним сприйняттям світу, яке проявляється у протиставленні «своїх» і «чужих», відсутністю толерантності, безкомпромісністю та силовим вирішенням конфліктів, культотом вождя, домінуванням міфів у суспільній свідомості, фанатичним відчуттям єдності з владою. Для авторитарної культури характерні відсутність активної підтримки влади, патріархальні або підданські орієнтації населення. Провідні ознаки демократичної культури: толерантність до іншої точки зору, схильність до пошуку компромісу як головного засобу вирішення конфліктів, консенсус стосовно базових ліберальних цінностей (автономність особистості, невідчуженість її прав).

Класичний розподіл політичних культур дають Г. Алмонд і С. Верба: 1) патріархальна культура – участь мас не заохочується, а найчастіше навіть заборонена, на рівні політичної свідомості у громадян відсутні явлення про політика та власні політичні запити; 2) підданська культура – участь зводиться до виконання рішень професійних політиків, образ яких сформований, але зв'язок з ними однобічний; 3) активістська – нормальним і престижним є участь у політичному житті для досягнення результату, громадяни адекватно сприймають політику й політичну систему.

3. Поняття, способи та механізми політичної соціалізації.

У сучасній політичній науці не існує загальноприйнятого уявлення про зміст, тривалість і стадіальність процесу політичної соціалізації. Найчастіше під політичною соціалізацією розуміють

процес засвоєння людиною вимог статусної поведінки, культурних цінностей та орієнтирів, що веде до формування в неї властивостей і вмінь, які дозволяють адаптуватися у конкретній політичній системі й виконувати в ній певні функції.

Політична соціалізація являє собою досить складний процес взаємодії індивіда й політичної системи. З одного боку, політична соціалізація включає цілеспрямований вплив політичної системи на індивіда й представляє процес передачі індивідові існуючих у суспільстві політичних орієнтацій, цінностей і моделей політичної поведінки. З іншого боку, політична соціалізація включає й власну активність індивіда, тобто перетворення пропонованих суспільством норм політичної культури у свої власні цінності й установки згідно внутрішніх переконань індивіда.

Зазвичай виділяють три основних рівні політичної соціалізації. На соціальному рівні на політичне формування особистості визначальний вплив мають соціально-економічні й політичні відносини, рівень політичної культури. На соціально-психологічному рівні політичні цінності передаються індивідові великими й малими соціальними групами, до яких він належить. На внутрішньоособистісному рівні як механізми політичної соціалізації виступають психічні особливості суб'єкта – мотиви, ціннісні орієнтації, установки, які управляють поведінкою особистості в політиці.

Засвоєння та ефективність реалізації культурних стандартів залежить від агентів соціалізації, до яких відносяться: родина, система освіти, суспільні й політичні інститути (організації), церква, ЗМІ й окремі політичні події (такі, як революції, репресії влади, голод і т.п.), що володіють здатністю кардинально впливати на систему переконань і вірувань людини.

4. Етапи політичної соціалізації індивідів.

Характер і рівень політичної соціалізованості людини не можуть залишатися незмінними протягом всього її життя, тому виділяють її первинний і вторинний етапи. Первинна політична соціалізація характеризує первісне (зазвичай з 3-5 років) сприйняття людиною політичних категорій, які поступово формують у неї вибірково-індивідуальне ставлення до явищ політичного життя. Особливості первинного етапу політичної соціалізації полягають у тому, що людині доводиться адаптуватися до політичної системи і норм культури, ще не розуміючи їхньої сутності й значення. Вторинна політична соціалізація характеризує той етап діяльності людини, коли вона, освоївши прийоми переробки інформації та здійснення ролей, здатна протистояти груповому тиску й в індивідуальному порядку переглядати ідеологічні позиції, робити переоцінку культурних норм і традицій. Таким чином, головну роль тут грає так звана зворотна соціалізація (ресоціалізація) – вплив самої людини на відбір і засвоєння знань, норм, прийомів взаємодії із владою. У силу цього вторинна соціалізація виражає безперервну корекцію людиною своїх ціннісних уявлень, кращих способів політичної поведінки та ідеологічних позицій. У цілому, незважаючи на підвищення ролі самостійного вибору цінностей і орієнтирів, основне значення на даному етапі (партICIPаторний етап) мають цілі адаптації, пристосування людини до сформованої політичної системи. Третій етап політичної соціалізації – *постпартICIPаторний* – починається в різних індивідів і соціальних груп у різні періоди життя, найчастіше у пенсійному віці. Він характеризується значним ослабленням політичної соціалізації. У цьому віці люди, якщо не відбувається яких-небудь екстраординарних подій в особистому житті або в житті суспільства, зазвичай не міняють сформованих і усталених політичних поглядів.

5. Типи політичної соціалізації.

Характер взаємодії політичної системи й індивіда обумовлює типи політичної соціалізації. Традиційно розглядають чотири типи політичної соціалізації: гармонійний, плюралістичний, конфліктний, гегемоністський. Гармонійний тип соціалізації характеризується раціональним ставленням особистості до політичної системи, відображає нормальну взаємодію індивіда й владних інститутів, припускає наявність культурно-однорідного середовища, зрілих демократичних традицій і громадянського суспільства. Плюралістичний тип політичної соціалізації відрізняється опосередкованим характером взаємодії особистості з політичною системою через наявність різномірних політичних субкультур, проте це не перешкоджає досягненню у суспільстві консенсусу на основі визнання всіма учасниками політичного процесу ліберально-демократичних цінностей. Конфліктний тип формується на основі міжгрупової боротьби і протистояння, високого ступеню політичного насильства, що ускладнює досягнення консенсусу з іншими громадянами й владою. Гегемоністський тип характеризується негативним ставленням індивіда до будь-якої соціальної й політичної систем за винятком власної, а політична культура особистості будується на цінностях однієї соціальної групи або політичної ідеології. Гегемоністський тип зазвичай характерний для закритих політичних систем (КНДР, Куба), які антагоністичні по відношенню до інших цінностей.

